

К. Шаповалова,
доктор філософії з галузі «Право»

СУБ'ЄКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК СКЛАДОВИЙ ЕЛЕМЕНТ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Постановка проблеми. Дослідження суб'єктів забезпечення як ключових елементів механізму реалізації соціальних прав державних службовців дозволяє виокремити основні способи та засоби подолання перешкод у їх здійсненні. Зосередження уваги саме на суб'єктах забезпечення підкреслює важливість ролі різних інституцій та посадових осіб у формуванні ефективної системи соціального захисту. Такий підхід не лише ілюструє взаємозв'язок між механізмами реалізації та забезпечення соціальних прав, але й дозволяє чітко визначити їх відмінні риси через аналіз специфіки діяльності уповноважених органів публічної влади, впливу нормативно-правових актів та юридичних гарантій на стан соціальних прав державних службовців.

Встановлення структурних елементів механізму забезпечення, зокрема ідентифікація та класифікація суб'єктів, надає можливість детально простежити основні проблеми, що виникають у процесі реалізації соціальних прав державних службовців. Аналіз природи та причин цих проблем дозволяє критично оцінити ефективність чинного правового регулювання та виявити прогалини, які потребують нормативного вдосконалення. Особливу увагу слід приділити взаємодії між різними суб'єктами забезпечення, оскільки саме їх скоординована діяльність

визначає реальний рівень захисту соціальних прав на практиці.

Крім того, глибокий аналіз ролі суб'єктів забезпечення дозволяє виявити системні недоліки в організації державної служби та соціального забезпечення, які можуть бути зумовлені недостатньою координацією дій, низьким рівнем правової культури або відсутністю ефективних механізмів контролю та відповідальності. Це підкреслює необхідність реформування не лише законодавства, але й підходів до професійної підготовки та підвищення кваліфікації посадових осіб щодо здійснення ними своєї службово-трудова діяльності та гарантування їм захисту їх соціальних прав.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання механізму забезпечення соціальних прав державних службовців висвітлювалося у наукових роботах таких учених як: В. А. Багрій, О. О. Барабаш, Н. В. Бочарова, Ю. П. Битяк, О. М. Гришко, О. А. Дегтяр, К. В. Дубич, М. І. Іншин, Н. М. Ковалко, Н. В. Коленда, О. О. Кравчук, М. О. Леонова, Р. О. Максимович, О. М. Непомнящий, М. В. Панченко, С. М. Серьогін, Н. С. Сидоренко, В. В. Скоріков, Б. І. Стахура, Р. В. Тополя, І. Ю. Хомишин, Н. Л. Шевченко, Г. О. Яковлева. Все ж питання щодо суб'єктів забезпечення соціальних прав державних службовців не було досліджено належним чином,

що й обумовлює актуальність даної проблематики.

Метою статті є теоретико-правова характеристика суб'єктів забезпечення як складовий елемент механізму забезпечення соціальних прав державних службовців в Україні.

Виклад основного матеріалу. Розуміння механізму забезпечення соціальних прав державних службовців доволі неоднозначне серед науковців через наявність різних підходів до тлумачення термінів «механізм забезпечення» та власне «забезпечення», яке є або ж надмірну широким та охоплює захист й реалізацію, або ж надміру вузьким та відділяється від охорони чи гарантування. Слід наголосити, що в контексті механізму забезпечення соціальних прав державних службовців охорона, гарантування, контроль, нагляд та моніторинг є невід'ємними частинами його сутності, оскільки лише така комплексна діяльність дозволяє досягнути цілей щодо безперешкодного втілення соціальних прав навіть із урахуванням спеціального правового статусу державних службовців. Єдності немає й щодо елементів механізму забезпечення соціальних прав державних службовців. Так, Н. В. Коленда пропонує розподіляти його на такі складові, як: методи (економічні, правові, організаційні, фінансові), заходи, інструменти, інституції, важелі впливу [1, с. 142]. Тобто, забезпечення розглядається в контексті державного управління, що вірно підкреслює організаційний аспект сутності механізму забезпечення, проте не урахує його мету й призначення, що обумовлюють межі застосування. Відповідно, норми права є основою для застосування будь-яких інших інструментів, методів чи заходів забезпечення.

Досліджуючи питання механізму забезпечення гідної праці для державних службовців М. В. Панченко пропонує, як його елементи розглядати форми та засоби, що мають нормативно-правовий, інституційний та органі-

заційний характер, службово-трудові відносини та суб'єктів права, що забезпечують відповідність критеріям гідної праці проходження державної служби [2, с. 140]. Для забезпечення гідної праці, як й інших соціальних прав для державного службовця обов'язковою є участь саме владних суб'єктів, які наділені повноваженнями виявляти правопорушення та припиняти їх. Проте, забезпечення стосується й стабільності реалізації соціальних прав, однозначності їх тлумачення та застосування, а тому до суб'єктів забезпечення можливо зарахувати органи державної влади, що формують регіональні та державні стратегії розвитку соціальної сфери загалом й громадські організації, що проводять моніторинг правомірності діяльності посадових осіб органів публічної влади. Щодо правовідносин, як частини механізму забезпечення, то їх залучення є доволі неоднозначним, адже забезпечення проводиться постійно й може поширюватися на невизначене коло державних службовців. Крім того, момент вступу у такі правовідносини для конкретного державного службовця доволі складно визначити в умовах втілення різних соціальних прав.

На відміну від суб'єктів владних повноважень без яких втілення соціальних прав державним службовцем є неможливим, суб'єкти забезпечення діють з метою гарантування правомірності, законності, усунення перешкод у втіленні соціальних прав. Діяльність суб'єктів забезпечення соціальних прав державних службовців охоплюють питання планування соціальної політики, встановлення стратегій та державних політик, а також проведення нагляду та контролю.

Відповідно, до суб'єктів забезпечення варто зарахувати Кабінет Міністрів України, що здійснює загальне планування та створення стратегій, наприклад, Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери [3]. Наявність стратегій розвитку державного

управління та правового регулювання для державних службовців дозволяє прогнозувати своє матеріальне становище зміни в проходженні державної служби, визначити пріоритетні напрями підвищення кваліфікації. Крім того, Кабінет Міністрів здійснює координацію діяльності усіх інших органів державної влади щодо забезпечення соціальних прав державних службовців.

Досліджуючи питання контролю й нагляду, І. Ю. Хомишин зауважує, що його основною метою є «підвищення ефективності управління, а також перевірка завдяки аналізу вірності векторів діяльності суб'єктів управління поставленим перед ними завданням. Автор зауважує, що контроль може бути внутрішнім та зовнішнім, однак будь-який поділ є лише умовним й повинен розв'язувати поставлені задачі [4, с. 293]. Контроль й нагляд у сфері соціальних прав державних службовців необхідний для запобігання порушенням та свавіллю з боку керівників державних органів, які можуть використовувати службове становище в особистих цілях чи заохочуватиме отримання соціальних благ виключно після вступу в корупційні відносини. Проведення контролю та нагляду дозволяє й зібрати статистичні дані та іншу інформацію щодо ефективності правового регулювання соціальних прав, наявних у ньому недоліків, проблем у застосуванні правових новел чи виявленні застарілих норм права. Отриманні результати надалі стають основою для вдосконалення законодавства. Тобто, контроль-наглядова діяльність суб'єктів забезпечення допомагає покращити взаємозв'язок між законодавством та фактичними проблемами у втіленні соціальних прав державними службовцями.

У сфері контролю та нагляду можливо виділити декілька владних суб'єктів: Державну службу з питань праці та Пенсійний фонд України. В п. 4 ст. 4 Положення «Про тери-

торіальні органи Державної служби України з питань праці» до повноважень Держпраці віднесено «контроль за виконанням функцій управління охороною праці центральними органами виконавчої влади»; у п. 6-1 ст. 4 визначено повноваження «нагляду за дотриманням законодавства про працю центральними органами виконавчої влади» [5]. Тобто, Держпраці є суб'єктом забезпечення виконання обов'язків керівниками органів державної влади щодо створення комфортних та безпечних умов праці, дотримання охорони праці та виконання інших функцій роботодавця. Виконання Держпраці загальних повноважень щодо проведення тренінгів та семінарів, напрацювання пропозицій до законодавства дозволяє покращувати стан втілення соціальних прав на регіональному та загальнодержавному рівні загалом.

Зі свого боку, Пенсійний фонд України залежно від вектору діяльності можливо розглядати і в контексті реалізації, і в контексті забезпечення соціальних прав. Так, згідно з п. 6 ст. 4 Положення «Про Пенсійний фонд України», ПФУ проводить «контроль за дотриманням вимог законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, обчислення, своєчасність, повнота нарахування та сплати страхових внесків, достовірність поданої інформації, призначення та виплату пенсій» [6]. Контроль за повнотою та вчасністю сплати страхових внесків за державних службовців є більш простим та оперативним, оскільки розмір заробітної плати та час її нарахування є спільними та публічними. Разом з тим, проблемним аспектом є розмір пенсії та її перерахування, оскільки порядок виплати є різним для державних службовців залежно від часу виходу на пенсію та поширенню трьох різних законів щодо державної служби. Відповідно, внутрішній контроль своєї діяльності Пенсійним фондом України допомагає віднайти помилки в розмірі пенсії для

державних службовців, вірно її нараховувати та перераховувати.

Не менш важливою є роль громадського нагляду та контролю, який проводиться громадськими організаціями. Їх діяльність може бути направлена на підтримання та захист соціальних прав жінок, осіб з інвалідністю або ж консультування та нагляд за діяльністю конкретного органу державної влади. В контексті забезпечення соціальних прав державних службовців громадський нагляд та контроль допомагає виявляти порушення більш оперативно в порівнянні із діяльністю владних контролюючих органів, адже останні не мають змоги постійно проводити моніторинг стану втілення соціальних прав в територіальних відділеннях у кожному регіоні. Погоджуємося із зауваженням Н. С. Сидоренко, що представники громадських організацій повинні володіти належною кваліфікацією та досвідом, що робитиме їх зауваження та твердження компетентними, а вплив реальним. Не менш складним питанням є зацікавленість у громадській роботі, що зменшить ймовірність підбору «зручних» осіб для органів державної влади, які будуть виконувати лише представницькі функції [7, с. 238]. Ефективна робота громадських організацій із забезпечення соціальних прав державних службовців є неможливою без високого рівня правосвідомості у її членів. Обов'язком держави заохочення такої діяльності та створення умов для неї, у тому числі, вільного доступу до інформації, права на надання пропозицій та рекомендацій, які обов'язково розглядаються керівниками. Формальність роботи громадських організацій може призвести до втрати довіри до них з боку самих державних службовців, а отже їх неефективність, як суб'єкта забезпечення.

Проблема діяльності професійних спілок в органах державної влади є складною та багатоаспектною.

Незважаючи на те, що право на об'єднання в профспілки закріплене для державних службовців, їх реальне функціонування ускладнюється особливостями державної служби, яка характеризується імперативністю та суворою ієрархічною підпорядкованістю. Це призводить до обмеження повноважень професійних спілок у сфері участі в управлінні та встановленні правил трудової дисципліни в межах державної служби.

Відповідно до пунктів 12–13 статті 38 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», профспілки мають право «здійснювати громадський контроль за додержанням законодавства про працю та вимагати усунення виявлених порушень; здійснювати контроль за підготовкою документів для призначення пенсії» [8]. Це свідчить про те, що, незважаючи на обмеження, профспілки залишаються важливим інструментом захисту соціальних прав державних службовців.

Професійні спілки виконують ключову роль не лише в нагляді за правомірністю дій роботодавців, але й у наданні практичної допомоги державним службовцям під час реалізації їхніх соціальних прав. Вони сприяють оформленню необхідних документів, консультують щодо процедур та допомагають подолати можливі бюрократичні перешкоди. Крім того, профспілки можуть ініціювати та підтримувати додаткові соціальні програми, спрямовані на оздоровлення, відпочинок та надання соціальної допомоги окремим категоріям службовців.

Унікальним аспектом є потенціал профспілок у формуванні колективної позиції державних службовців щодо питань соціального захисту. Вони можуть виступати як посередники між службовцями та керівництвом, сприяючи конструктивному діалогу та вирішенню конфліктів. Профспілки також здатні впливати на процес нормотворення, пропонуючи зміни до законодавства, що регулює соціальні

права державних службовців. Проте існують суттєві виклики, які обмежують ефективність діяльності профспілок у державному секторі. Серед них – низький рівень залученості службовців до профспілкового руху, обмеженість ресурсів та недостатня підтримка з боку державних органів. Це вимагає перегляду підходів до організації профспілкової діяльності та пошуку нових механізмів взаємодії з державними інституціями.

З огляду на зазначене, можна зробити висновок, що для підвищення ефективності реалізації соціальних прав державних службовців необхідно посилити роль професійних спілок. Це може бути досягнуто через удосконалення законодавчої бази, яка б розширювала повноваження профспілок та забезпечувала їх реальний вплив на процеси управління в державній службі. Важливо також підвищити рівень правової культури серед державних службовців, стимулюючи їх до активної участі в профспілковому русі.

Крім того, слід розглянути можливість впровадження нових форм соціального партнерства між державою, профспілками та державними службовцями. Це сприятиме не лише більш ефективному захисту соціальних прав, але й загальному підвищенню якості державного управління. У сучасних умовах, коли соціальні виклики стають все більш комплексними, роль профспілок як інституту громадянського суспільства набуває особливого значення. Отже, вирішення проблеми діяльності професійних спілок в органах державної влади є важливим кроком на шляху до забезпечення повного та ефективного захисту соціальних прав державних службовців. Це вимагає комплексного підходу, який поєднує законодавчі зміни, організаційні реформи та підвищення свідомості службовців щодо власних прав та можливостей їх захисту.

Висновки. Таким чином, суб'єкти забезпечення соціальних прав дер-

жавних службовців є фундаментальним елементом механізму реалізації цих прав, сприяючи формуванню єдиної та справедливої системи, що забезпечує оптимальні умови для їх реалізації. Їхня діяльність не лише знижує ризики правопорушень з боку учасників правовідносин, але й підвищує ефективність функціонування державної служби в цілому. Різноманітність залучених суб'єктів дозволяє охопити широкий спектр соціальних прав та ситуацій їх реалізації, що є особливо важливим у сучасних умовах соціально-економічних викликів.

Ключовим аспектом ефективності діяльності цих суб'єктів є усвідомлення посадовими особами важливості відповідального та професійного виконання своїх обов'язків, що безпосередньо впливає на рівень соціальної захищеності державних службовців. Це вимагає не лише вдосконалення нормативно-правової бази, але й підвищення рівня правової культури та етики службовців.

Подальший розвиток механізму взаємодії між суб'єктами забезпечення соціальних прав повинен базуватися на принципах прозорості, відповідальності та партнерства. Це дозволить створити синергію у їхній діяльності та забезпечити ефективний захист і реалізацію соціальних прав державних службовців. Крім того, необхідно активно впроваджувати сучасні методи управління та контролю, що сприятимуть підвищенню якості державної служби та довіри до неї з боку суспільства.

Отже, стратегічним завданням є формування комплексного підходу до забезпечення соціальних прав державних службовців, який включатиме вдосконалення законодавства, підвищення професійної компетентності посадових осіб та зміцнення інституційної спроможності всіх залучених суб'єктів. Лише за таких умов можна досягти високого рівня соціального захисту та забезпечити стабільний розвиток державної служби в Україні.

У статті проведено теоретико-правовий аналіз суб'єктів забезпечення як складової частини механізму реалізації соціальних прав державних службовців в Україні. Досліджено специфіку даної проблематики з посиланням на наукові джерела, а також чинне національне соціальне законодавство.

Розкрито різні підходи в науковій літературі щодо сутності та ролі суб'єктів забезпечення соціальних прав, здійснено аналіз праць провідних учених з цієї проблематики, наведено критику, а також аргументацію щодо тієї чи іншої позиції. Особлива увага приділена класифікації суб'єктів та їхній ролі у формуванні та реалізації механізму забезпечення соціальних гарантій для державних службовців.

Визначено основні суб'єкти забезпечення соціальних прав державних службовців, до яких належать органи державної влади, органи місцевого самоврядування, профспілки, роботодавці та судові органи. Кожен із цих суб'єктів має специфічні функції та відіграє певну роль у забезпеченні соціальних гарантій для державних службовців.

Охарактеризовано особливості діяльності кожного суб'єкта з урахуванням ієрархії взаємодії між ними як системи.

Деталізовано зміст та значення кожного суб'єкта в контексті забезпечення соціальних прав державних службовців, підкреслено їхню взаємодію в загальній системі механізму правового регулювання та соціальної підтримки. Наголошено на важливості подальшого вдосконалення взаємодії цих суб'єктів з метою ефективного захисту та реалізації соціальних прав державних службовців.

Дане наукове дослідження підкреслює значущість комплексного підходу до вирішення проблем у сфері соціального забезпечення та наголошує на потребі подаль-

ших наукових розробок для формування ефективної та справедливої системи захисту соціальних прав державних службовців в Україні.

Ключові слова: суб'єкти забезпечення, соціальні права, соціальний захист, державні службовці, соціальне законодавство, державна служба.

Shapovalova K. Enforcement subjects as a constituent element of exercising social rights of civil servants in Ukraine: theoretical and legal characteristics

The article provides a theoretical and legal analysis of the subjects of provision as an integral part of the mechanism of realization of the social rights of civil servants in Ukraine. The specifics of this problem were studied with reference to scientific sources, as well as current national social legislation.

Various approaches in the scientific literature regarding the essence and role of the subjects of ensuring social rights are revealed, the works of leading scientists on this issue are analyzed, criticism is given, as well as arguments regarding one or another position. Special attention is paid to the classification of subjects and their role in the formation and implementation of the mechanism for providing social guarantees for civil servants.

The main subjects of ensuring the social rights of civil servants are identified, which include state authorities, local self-government bodies, trade unions, employers and judicial bodies. Each of these subjects has specific functions and plays a certain role in providing social guarantees for civil servants.

The peculiarities of the activity of each subject are characterized, taking into account the hierarchy of interaction between them as a system.

The content and significance of each subject in the context of ensuring the social rights of civil servants is detailed, their interaction in the general system of the mechanism of

legal regulation and social support is emphasized. The importance of further improvement of the interaction of these subjects in order to effectively protect and realize the social rights of civil servants was emphasized.

This scientific study emphasizes the importance of a comprehensive approach to solving problems in the field of social security and emphasizes the need for further scientific developments for the formation of an effective and fair system of protection of the social rights of civil servants in Ukraine.

Key words: security subjects, social rights, social protection, civil servants, social legislation, civil service.

Література

1. Коленда Н. В. Сутність механізму забезпечення соціальної безпеки населення. *Економіка та менеджмент*, 2012. № 9 (34). С. 140–149.
2. Панченко М. В. Правовий механізм забезпечення гідної праці державних службовців України: дис. ... доктора юрид. наук: спец. 12.00.05. Київ, 2019. 465 с.
3. Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 № 1353-р. Урядовий кур'єр. 2020. № 212.
4. Хомишин І. Ю. Контроль у системі державної служби. *Форум права*, 2015. № 4. С. 292–296.
5. Про затвердження Положення про територіальні органи Державної служби України з питань праці: Наказ Міністерства соціальної політики України від 27.03.2015 № 340. *Офіційний вісник України*. 2015. № 32. С. 326.
6. Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.07.2014 № 280. *Офіційний вісник України*, 2014. № 60. С. 38.
7. Сидоренко Н. С. Особливості громадського контролю у сфері публічної служби в умовах її реформування в Україні. *Ефективність державного управління*, 2016. Вип. 4. С. 234–240.
8. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 № 1045-XIV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1999. № 45. С. 397.

